

A magyar mondat. Brassai Sámuelctól. Előadatott 1860 június 4. (Magyar Akad. Értesítő. A Nyelv- és Széptudományi osztály közlönye. Szerkeszti Toldy Ferencz. Első kötet. Pesten, 1860. — A 279—399 lapokon.

Az Értesítő idézett kötetében a *A magyar mondat*, s *A nagy Szótár ügyében* című értekezések különös figyelemre méltók: én most az elsőről szándékozom elmondani véleményemet, miután igyekeztem annak értelmét felfogni. Említém ugyan már a *Magyar Nyelvészet* 1860-ki folyamában, mikor az értekezés még kéziratban vala: de ama rövid megemlítés korántsem éri utól nyomosságát; azért már ott ígérék bővebb ismertetést.

Brassainak azaz „elfogultsága van, hogy a nyelvet csak az emberrel és emberiséggel kapcsolatban bírja vizsgálatra érdemesnek tartani,“ evvel igazol egy adomát, mellyel bévezeti az értekezést. Az adoma nem talál, mert tudtommal senki sem állította nálunk, legalább 1850 után nem, hogy a magyar szöfűzés „tisztaban“ volna. Hisz midőn Gyergyai Ferencz „A magyar nyelv sajtáságairól“ című munkáját kiadta Kolosvárott 1856-ban, egy szó sem emelkedék föl, mely elutasította volna Gyergyait, mint az adoma szerint Spontini, Wagnert útasítá el; de még a *Magyar Nyelvészetnek* sem vala a miatt baja, hogy ajánlólag ismerteté meg Gyergyai könyvét, lásd *Magy. Nyelv.* 1857-ki folyamának 275—289 és 361—375 lapjait. Minek hát képzelní állapotokat, melyek nincsenek, vagy félni bolond emberektől, kik vannak, vagy lehetnek ugyan, de senkinek és semminek nem állhatják az útját. Az a képzelés meg eme tettetett félelem, tartok tőle, színczi vagy színelteti a tudományos tárgyalást, mi azután bizonyosan nem használ az igazságnak, de minek oka nem az olvasó, hanem az író. Pedig oly író, kinek „rendíthetlenné vált abbeli meggyőződése, hogy ő puhatolta és tapogatta ki a magyar mondat, vagy a mi egyre üt ki, a magyar nyelv logikáját,“ s ki attól fél, hogy e tudomány „vele száll majd sírba,“ még talán kötelességének is tarthatná, lehetőleg sine studio et ira értekezni.

Brassai a nyelvet csak az emberrel és emberiséggel kapcsolatban bírja vizsgálatra érdemesnek tartani! Egész raj kétséget és kifogást költő állítás ez. A tudomány lehetőleg elvonva szereti tekinteni, tanulni a dolgát, ha sikert akar aratni. Mert mi nagy nehézségekbe bonyolódnék, ha p. o. a magyar nyelvet a magyar emberrel és magyar nemzettel kapcsolatban akarná nyomozni, s nem csak ‚bel-esprit‘-képen ragyogó ötleteket tálalni, hanem igazán nyelv- és néptudományt üzni. Alig boldogúlhatnak, kik a nyelv *eredetét* az *elvont ember* természetéből igyekeznek tudományosan kifejtteni, mint Grimm, Steinthal, kik elméletei ellen Brassainak nem egy kifogása van: hát még a magyar nyelv *eredetét*, *történeteit*, jelen mivoltát

a magyar nemzet eredetével, történeteivel, jelen mivoltával kapcsolatban akarni tekinteni, tehát azt a legszabatosabb pragmatáival és legrészletesebb alkalmazással kivinni, mit amazok legáltalánosabb nézetek alá sem bírnak úgy foglalni, hogy Brassai is helyeselné! Ezt tehát: „a nyelvet az emberrel és emberiséggel kapcsolatban vizsgálni“ kénytelen lesz Brassai megmagyarázni; mivel én rajta sem retorikát és stilitikát, sem olyanféle tudományt nem bírok érteni, melyet ő a 355. lap jegyzetében előhoz, azt mondván: „A francziák igen jól érzik elbeszélésbeli elsőségöket és szeretnek magoknak ilyes bókokat tenni, mint: *Le français est le peuple éminemment conteur*; — *Ce n'est que le français qui sache raconter une histoire*; — *Ce nous qui avons le vrai talent de bien raconter* stb. Hogy hát nálók az elbeszélő idők nagy fejlődést nyertek, természetes;“ vagy melyet a 392. 393. lapok jegyzetében olvasunk, hogy „a német tudósok vizsgálódásaiban uralgó bizonyos részletező, pepecslő szellemet“ nyelvök accentusának lehetne tulajdonítani, vagy inkább accentusról való állításaikat az egyénítésből magyarázni. — Az elbeszélő idők, még pedig nagy fejlődésben, megvannak a spanyol, az olasz nyelvben is: miért hát csak a francia nép „éminemment conteur“? Az angol nyelvben még erősebben uralkodik a szóbeli accentus, uralkodik a skandináv nyelvekben is: miért van csak a német tudósnak részletező pepecslő szelleme? Brassai anthropologiai nyelvészete, úgy a mint előttem áll, még „éminemment douteux,“ tehát mindenesetre magyarázatot igényel.

Az értekezést a szerkesztő nem úgy nyomtatta ki, mint kellett volna; ugyanis az író a jegyzeteket folytonosan számozta, a szedő pedig elhagyá a számokat a jegyzetek mellől, de a szövegben megtartá. Innen lett, hogy az író a szövegben, p. o. a 7. vagy 15. jegyzetre hivatkozik, melyet az olvasó e számok alatt nem találhat meg. Van még más kétség is. A munka elején ez áll: „I. Értekezés. Általános elvek.“; következik a Spontini-Wagner-féle adoma, meg az oknak előadása, melyből van írva a munka, s azután áll ez: „I. Fejezet. Általános nyelvészeti elvek“, mi alá 25. §. van rendelve, melyek czimei tehát koordinált tárgyakat jelölnének. Az „általános elvek“ okvetetlenül olyan elvek, melyek alá nem csak az „általános nyelvészeti elvek,“ hanem bármely más tudománynak elvei is tartoznak. De melyek azok az *általános elvek*? azt semmiből sem tanulhatom meg; mert hogy Brassai a nyelvet az emberrel kapcsolatban becsüli csak, s hogy neki annyi visszaütés atán bátorságra volt szüksége újra fellépni az előttünk lévő értekezéssel, — azt én *általános elveknek*, mely alá az általános *nyelvészeti* elvek, s okvetetlenül még *más tudományi* elvek tartoznak, nem nézhetem. Brassainak, ki a logikátlanságot üldözi, bizonyosan oka volt, így osztályozni a tárgyat: kár, hogy nincs módom, kitalálni azt az okot, s azt másokkal is ismertetni, mire köteles volnék, mint ismertető. Én

tehát mellőzvé a logikai fiókozást, csak a §-usok czimeihez és tárgyaihoz fogok szólni.

Az 1. §. azt hirdeti nekünk : *a nyelvészet inductiv tudomány.* — Ez nálunk sem új dolog; a *magyar nyelv metaphysikája* ellenében (mely mellesleg mondva, rég nem igényli magának, hogy rajta kívül nincsen az üdvözségre út) nem volt szükség azt felfedezni. Más kérdés, jól bírunk-e lépdelni az inductio útján? Ki azon soha sem botlik meg, róla soha sem tér le, az bátran emelhet követ azokra, kiket Brassai szid. Azután ki kérkedik avval, hogy a *tudomány színvonalán áll?* Az áltajisták-e? Az áltajisták az áltaji nyelvek tanulását különösen a magyar nyelv tudományára nézve tartják szükségesnek; ők tehát a magyar nyelvet, és az áltaji nyelveket tanulják, meg nem vetvén a többi nyelvek tanulását is, már csak a szükséges tájékozottság végett sem. A ki pedig a történeti nyelvtanulásra adja magát, az nem egyhamar fogja mondani : meg van! Kérkedik-e avval Czuczor, Fogarasi stb. stb.? Én se nem hallottam se nem olvastam. — Azután szeretném tudni, mi elsőségünk van nekünk a németek felett abban, hogy nem igen hibázunk úgy, mint Pott, Doederlein, Düntzer, Benary, kikből Brassai idéz, mert tudatlanságból vagy restségből nem írunk a latin és görög nyelvről? „Euer Ruhm ist nicht fein“ mondhatnák nekünk a németek.

A 2. §. azt tanítja, hogy a *nyelvészet természeti tudomány.* Ezt Brassai avval erősíti, hogy mondja : „Én azt állítom egyenesen, hogy a nyelvészet a természeti tudományok egyik ágazata és azon derék és hatalmas család egyik tagja. Igen is édes testvére a philologia a physicának, kimiának, ásvány-, növény- (hallotta-e Br. így ezt a szót a néptől? én még eddig csak *növevényt* hallottam, mint jövevény, nem jövény, szökevény nem szökvény, szövevény nem szövény) állat-tanának, geológiának, meteorológiának a *tárgyára nézve*, mert a nyelv hangokból szerkesztett egész, épen úgy, mint a kristály molekulákból, a növevény s tán az állat is, sejtekből stb. stb. b) *módszerére nézve*, mert „a nyelvészet, általános és működésökben, eredményeikben csupán csak odajáruló idegen körülmények által módosuló törvényeket keres és állít fel, mint a physica; elemeket és egyleteket, általános és választó rokonságokat mutat ki, analysisist és synthesisist gyakorol, mint a kimia; rendszerez, azaz osztályoz és családosit, sergeket, redeteket, nemeket, fajokat és hasonfajokat különböztet és határoz meg, mint a leíró természettudomány; végre anyagi és szellemi erők együtthatását a köztök húzandó határvonal keresését tárgyalja, mint a physiologia. — c) *a gyakorlati irányra nézve*, mert valamint a physica és kimia az iparügyet előmozdítja, úgy a nyelvészet is az idegen nyelvek tanulásának egyfelől s anyai nyelv stilitikájának másfelől sikeres kezelésére nemcsak hasznos segédkezet, de szükségest néha elmellőzhetetlent is nyújt.“ — Áll-e az úgy, mint Brassai állítja? *Nem*, mert a nyelv az emberi szellem terménye,

bár önkénytelen terménye, még *inkább nem*, ha a nyelv anyaga conventióból lett; *nem* azért, mert a nyelvnek, azaz mindenik nyelvnek, külön történeti lefolyása van. E két körülménynél fogva különbözik a nyelv minden tárgytól, melyek a természeti tudományoknak lehetnek objectumai: azért a nyelvészet is okvetetlen különbözik a természeti tudományoktól. A nyelvészet inductiv tudomány ugyan, de nem természettudomány.

3. §. *A nyelvbéli egyén a mondat.* A természetrajz az *egyéne*n kezd, „ebből elemzéssel le — családositással felfelé indulva és munkálkodva, oly symmetricus egy épület keletkezik, melynek részei a legösszeillőbb arányban felelnek meg egymásnak.“ „Vajjon a nyelvészet nem osztozhatné-e a természetrajz ez előnyében?“ S azt feleli reá Brassai, hogy miért ne? mert „vagy egészen ferde fogalomnak kell lenni az egyénről, úgymond, vagy a legnagyobb biztossággal felveszem alája a *mondatot*.“ „De hát mi az egyén? Egy határozott alakú egész, mely maga nem szükségképi része semminek, de a melynek részei reá nézve szükségképiek, és csak érte léteznek.“ S ilyen a mondat. — Brassainak a 2. §-ban kifejezett meggyőződése szerint, a nyelvészet, mint természettudomány nemcsak természetrajz, hanem kimia, physica, physiologia is. Mi a kimiabeli egyén, mi a physicabeli, a physiologiabeli, mely az illető tudományok előtt a természetrajzi egyénnek, p. o. jegecznek, kutyának, lónak megfelel? Brassai jobban tudja, mint én, ki csak annyit mondhatok bizonyossággal, hogy a kimiának, physikának stb. mással van dolga, mint a természet históriának. Brassainak 2. §-béli meggyőződése s 3. §-béli állítása közt nagy különbség van. Mert ha a nyelvbéli egyén a mondat, a nyelvészet csak a természetrajzhoz hasonlíthat, s Brassai maga megczáfolja legnagyobb részét annak, mit a 2. §-ban tanított volt.

S a mondatot nem is lehet nyelvbéli egyénnek mondani azért, mert részei ő reá nézve szükségesek, miután így teljes előadás, p. o. Brassai jelen értekezése csak az egész, melynek egyes szakaszai, okoskodásai, körmondatai, mondatai stb. mind arra az egészre nézve szükségesek, vagy elhagyhatók, ha nem szükségesek. A nyelvbéli egyén az egyes szó, akár *nomen* akár *verbum*, melyet nem lehet „bárányczimer“hez hasonlítani „a mézárszékben“; mert vannak saját részei (képzőji, ragjai) a nomennek, melyek nem részei a verbumnak; mert a nomen-ből képző által verbumot, s viszontag, valamint nomenből új nomen, verbumból új verbumot lehet alkotni, holott a bárányczimerből semmiféle képző által nem lehet bárányt vagy épen kacsát csinálni. Szóval a nyelv különbözik a természeti tárgyaktól, melyek nem az emberi elmében termettek; azért is minden hasonlítást a nyelv és a természeti tárgyak közt, cum grano salis, kell venni, különben annyira elsózzuk a levét, hogy nem lehet tápláléknak ajánlani.

4. §. *A nyelv sajátosságai a mondat sajátosságaiban fészkelnek.* Ha a nyelv sajátosságain azt akarjuk érteni, mit az emberre nézve *ethos*-nak, *jellem*-nek nevezünk: nem lehet kifogásom a §.-címe ellen; de ha azokon a nemzeti rokonságot és származást tetszik értenünk: akkor nem fogadhatom el a §. címét, mert, hogy én is hasonlatossággal fejezzem ki gondolatomat, az ember jelleme nem szükségkép határozódik meg atyafisága által. Ebben az *ethos*beli értelemben el kell fogadnunk az

5. §. is, mely szerint *a nyelv minőségét a mondat alkata megértése s határozása után lehet jellemezni*; — elfogadjuk örömezt a

6. §. mely szerint *a mondatnak tartó és forduló sarka az ige.*

A 7. §. azt tanítja, hogy *a mondatban nincs dualismus*, mert nem áll szükségképen *subjectum*ból és *praedicatum*ból. „Ezt az elméletet, mely az újabb időben kapott fel^u, a nyelvészet egyedül biztos eszköze, az inductio teljességgel nem igazolja.“ — Nem szükséges a *subjectum* szó etymologiai értelmét hánytorgatni, s ez által tenni nevetségessé, hogy még a patikai *subjectum*ot is eléhozom; annál kevesbbé illik azt Brassainak tennie, ki a szókat *conventio*ból keletkezteti; már pedig az a *conventio*, mely Aristotelestől fogva a logikus Brassai-ig az ítéletnek egyik részét *subjectum*nak, másikat *praedicatum*nak nevezi, csak ugyan érdemel kis *respectust*. Az ítéletnek alkotó részei tehát *subjectum* és *praedicatum*; az ítélet *dualismus* (a *copula* csak el- és megismerése a *dualismus*nak, jóllehet kifejezi a viszonyt is, melyben van a két alkotó rész egymáshoz, s azért legnagyobb szerepü a logikában). Már van-e a hasonlók közt nagyobb hasonlóság annál, mely van az ítélet és mondat közt, bármilyen nagyra kell is amannak ettől való logikai és metaphysikai különbséget tenni? Lehet-e ítéletet másképen, mint mondat által kifejezni? Annyira nem lehet tehát csudálkozni azon, hogy régtől fogva a mondat részeit is *subjectum*nak és *praedicatum*nak nevezik, hogy inkább az ellenkezőn csudálkoznánk méltán. — Brassai, ki életében vagy 50 nyelvtant áttanult, sőt maga is írt, elvétheti a választást a mondatbéli *subjectum* és *praedicatum* közt: hogy ne véthetnék el azok, kik még csak az első kísérletöknél (grammatikánál) vannak? Engedjük meg a mondatbéli *subjectum* kitalálásának nehézségét, p. o. a Brassai felhozta mondatokban: „Gyere!“ — „ember fogad fogadást, eb a ki megállja“; — „közös lónak túros a háta“; — „Geschenkten Gaul sieh nicht in's Maul“, [midőn talán szántszándékkal el akarjuk felejteti a nyelv és logika közötti különbséget, melyet másutt fenhangon hirdettünk, s ebben „közös lónak túros a háta“ nem a nyelvbéli *subjectum*ot (háta), hanem a logikait (közös lónak) akarjuk venni], s fogadjuk el Brassai *monoismus*át, s lássuk, mit nyercünk vele. Azt tanuljuk a

8 §-ban, hogy *a mondat igéből s hozzája tartozó igehatározókból* *ll.* Könnyebb teszi-e az a mondatok analysisét? Ott volt a mon-

dat: *Gyere*. Ebben megvan az ige, hol vannak az igehatározók? Megengedjük, hogy az ige maga is teszen mondatot. — Ott volt a mondat: *Közös lónak túrós a háta*. Hol itt az ige? Nincsen! Melyek a hozzátartozó igehatározók? Ha nincsen meg az ige, hozzátartozóiról még csak beszélni sem lehet! Mit nyerünk hát Brassai új theoriájával? Azt, hogy mit néha a mondatbeli subjectum és praedicatum segítségével bajosan bírtam megfejtetni, azt Brassai theoriájával épen nem bírom megfejtetni.

A 9. §. azt mondja: *A mondat első rendbeli sajátása az igehatározók minőségében áll*. Tudván, hogy Brassai mindent, a mit az ige kivül magában foglal a mondat, igehatározónak nevez, (casusok, elől- utoljárás nevek, adverbiumok): azt is szeretnők tudni, mi az igehatározók minősége. De azt nem találjuk ebben a §-ban; tehát belőle nem is tanulhatjuk meg, mi a mondat első rendbeli sajátása.

A 10. §. szerint *a mondat második rendű sajátása az igehatározók különböző nemeinek száma*, p. o. a magyarnak van 23, az osztyáknak és szanszkritnak 7, a latinnak 6, a görögnek 5, a tibetnek 4 casusbeli ragja: mégis, úgymond Br. az utolsónak régibb iródalma van mint az elsőnek. — Ha az igehatározók különböző nemeinek száma olyanféle sajátása a nyelveknek, milyent Linné sexualis rendszere a növényekre nézve alapított meg: bizonyosan számba kellene azt venni. De miután a casusbeli ragok vesznek is, azt alig nevezhetni sajátásnak.

11. §. *A mondat harmadik sajátását a szórend alapítja meg*. — Aláírom.

12. §. *Az ige helye csak az igehez szabott rendjében létezhet*. — Áll, ha ott van az ige.

13. §. *A mondat negyedik sajátása a létige használatában ke- reshető*. Brassai a létigében három eszmét lel, a *levés eszméjét*, annak eszméjét a *mi volt és már nincs*, s a logikai eszmét, *mely minden ige- hez a legfelsőbb fogalom képét viseli*, p. o. irok, melyben van az írás- tevés, s a létfogalom. Valamint Kant a képzetből mindent kiírthat, csak a tért (ürt) nem: úgy a mondatból is mindent el lehet hagyni, csak az igét nem. (*Közös lónak túrós a háta*). De minthogy a létige a leghatározatlanabb, neki legtöbb szüksége van igehatározóra, melyet azért *praedicatumnak attributumnak* neveznek. Amde ez a segéd úgy bánt fejedelmével, a létigével, mint Pipin a királyával, eleinte nélkülözhetővé, azután szükségtelenné tette némely nyelvekben. A grammatikusok még törvényesíteni akarták e jogbitorlást, a mondat lényeges részeinek a subjectumot és praedicatumnak adván ki; s kidobják az igét ősi jogából és székéből, ha Brassai az igazság fe- lére nem áll. — Nyelvismeretemhez képest a létige nem első ige, hanem eleinte mind csupa attributiv ige volt, melyek közzül azután az előrehaladt elvonás tett némelyeket létigékké, p. o. *sum, fuo, fio* igéket a latin nyelvben, *vagyok, leszek* igéket a magyarban s majd-

nem valamennyi áltaji nyelvekben. Ez utóbbiakban a lefolyás világosabb még, mert azokban a *vagyonok* ige gyakran még *élek*, *lakom* stb. jelentéssel is bír. Az attributum volt meg előbb, nem a létfogalom (az ember öntudatában, és mai napig a gyermekében): azért maradt az attributum a fejlett gondolkodásban is praedicatumnak, melyhez a létige fogalma úgy járul, mint az idő és tér fogalma minden képzeinkhez.

14. §. *A mondat ötödik sajátága az ige módjaiban áll.* „Tudva van, mond Brassai, mit szoktak nevezni az ige módjainak, valamint azt is, hogy a *schlendrian* nyelvtanok *modus finitus-t* és *modus infinitus-t* különböztetnek meg. Kissé mélyebb analysis kezd az újabbakkal észrevétetni, hogy a *modus infinitus*beli igék tulajdonképp nem is igék, hanem verbale substantivum vagy adjectivum vagy adverbium.“ Helyesen, s itt Brassai az 1859-ben kijött *Finn nyelvtant* idézhette volna, melyben az infinitust stb. *dolognévi* és *tulajdonság névi* módoknak találja, az illető viszonyragokkal, *casusokkal* együtt. Abban is igaza van, hogy a *mód forma származék* között éles határvonalakat húzni nem lehet; azért össze sem lehet azokat hasonlítani a különböző nyelvekből. A *Magy. Nyelvészet* is (V. köt. 463—465. lapjain) Ballagi ellenében így okoskodék: „Egybe akarván vetni a sémi gyököket az áltaji nyelvekbeli gyökökkel, az a kérdés fog támadni: a magyar képzők, melyek által a magyar igegyökszó megnöveked, a sémi első vagy harmadik gyökbetűnek felelnek-e meg, vagy inkább annak, mit a héber nyelvtan *niphal*, *piel*, *pual*, *niphil* stbinek nevez? Minden, bármi kevés tájékozottságú nyelvész okvetlenül azt fogja mondani, hogy a magyar igeképzők a héber *niphal*, *piel*, *pual* stbnek felelnek meg.“

15. §. *Hatodik sajátága az igeidők különbségében áll.* Itt általános elveket akar felállítani, melyek majd a magyar mondat vizsgálatában vezéreljék. „Az emberi véges elme legelőször is erre a fokozatra bukkan: *múlt*, *jelen*, *jövendő*. Fokozatnak sem mondható, mert a *múlt* és *jövő* végtelenek, a *jelen* pedig szüntelen haladó matematikai pont. Azután a nyelvalkotó ész a további különböztetésekre három eszmét ragadott meg. Első közölök az a viszony, mely szerint bizonyos tény egy másik *előtt* vagy *utána* van. — A második eszme a *tények az a minősége*, mely szerint némelyiköket bevégzetteknek, másikat be nem végzetteknek és így folytukban levőknek tekintjük. A harmadik eszme a *távolság*, mely szerint egyik tény vagy nyomban követi a másikat, és így emez a *közvetlenül azelőtti*, ama pedig a *követlenül azutáni*. — Mind ezekhez járul még a mind ezektől a különítő eszméktől független és így *határozatlan múlt*, a szintén ily természetű határozatlan jövő és végre az egészen *határozatlan jelen* . . . Lássuk már, miképp vette alkalmazásba az élet és gyakorlat ezt az elméletet.“

Itt dogmatizál Brassai; felállítja az elméletet, s azután nézi,

mint vette alkalmazásba az élet és gyakorlat. A ki valamit alkalmazásba veszen, annak tudomása van amarról a valamiről. Ennélfogva, vagy a priori benn volt a nyelv-alkotó elmében Brassai elmélete, vagy nem. Ha benne volt, tehát alkalmazta is bizonyosan, s akkor minden emberi nyelv egyenlően alkalmazta, s egyenlő segédeszközökkel: ha nem volt benne, nem is alkalmazhatta s akkor különböznek az emberi nyelvek az igeidő fogalmainak kifejezésében; s eme kifejezés szerint különbözik a nyelvbeli idő-fok, idő-eszme stb. is. Brassai maga vallja meg, hogy az ő elmélete nem a nyelvalkotó elmének elmélete, mert azt mondja: „Az előttem ismeretes nyelvek közül az új francziát találom olyannak, mely az elősorolt viszonyok kifejezésére egyszerű vagy szerkesztett alakokban leggazdagabb. Ezt veszem fel hát alapul, s csak a hol ebben is hiányozni talál a viszony, ott pótolom más nyelvekből.“ Mi különbség lehet hát Brassai elmélete és Fogarasi vagy Finály vagy akárki más elméletei között? Mind előleg csinált elmélet, — s annyiban egyenlő értékűek; de a Brassai elmélete, úgy látszik, jobban talál a franczia nyelvre, s annyiban kevesebbé általános.

16. §. *Hetedik sajtáság az igeszármazékai különféleségében áll.* Itt mind úgy van, mint Brassai tanítja.

17. §. *A nyolczadikot kereshetjük a határozó és határozandó közti viszonyban*, mely viszonynak, úgymond Br. sem nyelvészek sem logikusok nem tarták méltónak nevet adni, s melynek ő sem tud adni. Név és melléknév, név és viszonyragos név, névmellék és adverbium, birtokviszony stb. ezek tartoznak ide.

18. § *A kilenczediket a szerkesztvények (összetett szók) nyújtják.* Elmondja Brassai, hogy senki sem tudja, micsoda szókat lehet compositumná írni. Ő az inductio útján hét ténnyt sorol elő, melyről a valóságos compositumot meg lehet ismerni, s melyek állanak is, a másodiknak kivételével: „*A szerkesztvényt alkotó szók megszakasztás nélkül össze szoktak írva lenni,*“ mivel az, mikép szoktunk valamit írni, nem teremt minőséget, p. o. az új nyelvtudomány, mely a nemzetnél hibázó takarékoságot az írásbeli takarékosággal pótolja, így ír: anélkül amellet stb. miket én nem tarthatok compositumoknak.

19. §. *A névmások ügye, mint a mondat tizedik jellemző vonása.* Kikelvén az „ostobaitó rendszer“ ellen, mely a névmások körül uralkodik, csak két vonást említ, mely jellemzi a nyelveket, egyiket, hogy némely nyelvben külön szók alakjában jelennek meg a névmások, másban ragok képében rejtőznek; — másikat, hogy a nyugoti europai mai nyelvek a meg nem nevezett igehatározót névmással pótolják. [Ezt a sajtáságot az analytikus és synthetikus nyelvek fogalma helyesebben magyarázza].

20. §. *A tizenegyedik sajtáság az artikulus; mert némely nyelvben van, másban nincs articululus.*

21. §. *A particulák a mondat tizenkettedik sajátságát eszközlik.* Ez a sajátság hosszabb értekezést érdemel, mint a melyet neki szánt Brassai.

22. §. *A származékok minősége a mondat 13-ik sajátsága.* Ezeket által tűnnek ki a sémi nyelvek és a magyar.

23. §. *A concordantia a 14-ik jellemvonás.* Ezt is, úgy min Brassai leírja, az analytikus és synthetikus fogalom genetice, tehát jobban, magyarázná meg.

24. §. *A nyelv hangsúlyában a mondat és nyelvnek 15-dik sajátságát keresetni.* Hogy semmit sem ér, mit mások a hangsúlyról mondtak, magától értődik; tehát Brassai fölfedezi, hogy a hangsúly szóbeli és mondatbeli, mivel is legalább mások korábbi felfedezését igazolja; hogy vannak nyelvek, melyekben szóbeli hangsúly nincs, p. o. a francia és legtöbb szláv nyelvek; hogy vannak nyelvek, melyekben mondatbeli hangsúly van, p. o. a magyar, — „a többire nem méltóztattak fület mozdítani a nyelvészek.“ — Kurz und bündig!

25. §. *A mondatnak általánosan nem jellemezhető sajátsága.* Ezek volnának az idiotismusok.

Bérekesztésül mondja, hogy a főpontok, melyekbe az elszórtan mondottakat összeszedhetni véli, a következők: A mondat egyéniségét kitüntetőbb világba helyezte; némi eszmét adott arról, mely sok oldalúak a nyelvek sajátságai; s egy új nemű, syntaktikai nyelv-hasonlításnak rajzolta ki alapvonalait, mely egykor terjedelmesebb és magosabb színvonalon hajtsa végre azt a munkát, mint Boppnak sikerült az etymologiai téren. — Mégis jó lesz, ha Brassai mutatóképen állítja össze a syntaktikai vonásokat, melyek rokonítják a nyelveket, hogy szemmel láthassuk, valamely nyelvek egészén keresztül húzódnak-e azok? Mennyire én, mint ismertető, állíthatnám össze, olyan osztályozásra érnék, mely hasonlít az evangéliumbeli osztályozáshoz, mely szerint jobb felül a jó, bal felül a rossz emberek sorozódnak, s a jók közt természet szerint vannak különbség nélkül mindenféle színűek, s az angulus facialis mindenféle mértékei, úgy mint a rosszak között is; mely osztályozás az ethos szempontjából abszolút érvényű, de a természettudomány szempontjából abszolút érvénytelen.

HUNFALVY PÁL.

TARTALOM.

Szabatosság az igeidőkben. FOGARASI JÁNOS	1. 45. 157. 317
A régi magyar írók mire nézve lehetnek igazító mintáink? HUNFALVY PÁL	10
Muhákemet-ül-lugetejn. VÁMBÉRY ÁRMIN	112
Török példabeszédek. VÁMBÉRY ÁRMIN	269
Csuvas közlések és tanulmányok. BUDENZ JÓZSEF	200. 353
Tudositás a nyelvosztályi bizottság üléseiről	131
Thewrewk Emil Homerosa. BUDENZ JÓZSEF	144
Miklosich, Lexicon palaeoslovenicum. Fasc. I. BUDENZ JÓZSEF	306
Fogarasi János. A személyragok viszonyáról a birtokra és tárgyra. HUNFALVY PÁL	434
Brassai Sámuel. A magyar mondat. HUNFALVY PÁL	468

KÖNYVJELENTÉSEK.

A Magyar Nyelv Szótára. A magyar Tudom. Akademia megbizásából készítették Czuczor Gergely és Fogarasi János M. A. r. tagok. Első kötet. I., II. III. és IV. füzet. Pesten. Emich Gusztáv magy. akad. nyomdásznál. Mindenik füzet ára 1 frt.

Magyar Akadémiai Értesítő. Új folyam. A Nyelv- és Széptudományi osztály közlönye. Szerkeszti Toldy Ferencz. Második kötet. Pesten 1861—1862. Eggenberger Ferdinánd magy. akad. könyvárúsnál. Előfizetési ára 3 frt.

Chrestomathia Fennica. — *Finn olvasmányok a finn nyelvet tanulók számára.* Szerkeszti Hunfalvy Pál, A Magy. Akademia kiadása. Pesten 1861. Eggenberger Ferd. akad. könyvárúsnál. I—X, meg 2—580 lap. A *gyakorlati segítő* 93 lapot teszen. Ára 3 frt.

Abuska, csagataj-török szógyűjtemény. Török kéziratból fordította Vámbéry Armin; előbeszéddel és jegyzetekkel kísérte Budenz József. A Magyar Akad. kiadása. Pesten. 1862. Eggenberger F. akad. könyvárúsnál. I—XXII meg 1—108 lap. Ára 1 forint.

Magyar Nyelvészet. Szerkeszti Hunfalvy Pál. Hat évfolyam. Mindenik évfolyam, mely *hat* füzetből áll, 5 forint 25 kr. Pesten, 1861. Osterlamm Károly. A ki mind a hat folyamot egyszerre megveszi, 31 frt 50 kr. helyett 24 frtért kapja meg.

Az ó- és uj-szövetségi Szentírás a vulgata szerint. Káldy György fordítása nyomán jegyzetekkel átdolgozva. Eger, 1862. Szép kiadás, mely nyelvészetileg azért is nevezetes, hogy a magyar igeidőket rehabilitálja, de melyben a magyar olvasó stilisztikai gyönyörűséget is fog érezni.

~~~~~

A
NYELVTUDOMÁNYI K

a folyó 1862 ik évre, **három 10 íves** az első most adatott ki, a második se decemberben fog megjelenni. A nyelv akart előbb előfizetési hirdetést kibocsátani, míg az első füzetet nem adhatja az előfizetőknek. Az immár megjelent.

A **Nyelvtudományi Közlemények** „Értekező Rész“-ében azon értekezések vannak, melyek az Akademia és a bizottság üléseiben felolvastattak vagy tárgyaltattak „Ismertető Rész“-ökben pedig tudósítások lesznek a bizottság üléseiről és könyvismertetések úgy a bel- mint a külföldön megjelent nyelvtudományi munkákról; ennél fogva ezen „Ismertető Rész“ elfogad akárkitől bírálatokat és ellenbírálatokat.

Az előfizetési ár a 30 nagy rétű ívet tevő **három füzetre** csak **három forint**, postai bérmentes szétküldés mellett 3 frt. 30 kr. új pénzben.

Az előfizetési pénz alulirtoz küldendő, ki a szétküldést pontosan fogja teljesíteni.

Pesten, 1862. június 5-én.

Eggenberger Ferdinánd,

magy. akad. könyvtáros.

(Barátok terén.)

